

VANHUSTYÖN TIETOKIRJASTO

ARTIKKELI 5

MITÄ VOIMME TEHDÄ?

YHDENVERTAINEN VANHUUS -PROJEKTI

Sisällys:

- 1 Mitä yksi ammattilainen voi tehdä?
- 2 Mitä työyhteisö voi tehdä?
- 3 Yhdenvertaisuutta edistävät hyvät käytännöt ja toimenpiteet

MITÄ VOIMME TEHDÄ?

Tässä artikkelissa käsittelemme konkreettisia vastauksia askarruttaviin kysymyksiin. Moninaisuuden huomioon ottamisessa ja yhdenvertaisuuden varmistamisessa on kysymys pienistä teoista, joilla on suuri merkitys: mitä voin ammattilaisena tehdä, mitä voimme työyhteisönä tehdä, entä miten toimin esimiehenä ja miten kehitämme hoito- ja palveluympäristöä yhdenvertaisemmaksi?

Sukupuoli-identiteetin, sukupuolen ilmaisun ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuteen liittyvät organisaation tai työntekijän valmiudet on hyvä tuoda esiin asiakkaalle luon-

tevasti, jolloin vastuu asioiden puheeksi ottamisesta ei jää pelkästään palvelunkäyttäjälle tai hänen läheiselleen. Merkityksellistä ei niinkään ole se, että asiakas kertoisi kuuluvansa sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön, vaan että hän kokee voivansa halutessaan avoimesti kertoa, minkälaisia tarpeita, pelkoja ja toiveita hänellä on. Kun tiedämme hänen elämänhistoriastaan, on henkilön nykytilannetta ja voimavaroja helpompi ymmärtää. Avoimuus ei ole kaikkien palvelunkäyttäjien toiveiden mukaista. Avoimuuteen ei siis pidä painostaa, mutta sille tulee luoda suotuisat edellytykset.

”Mä haluaisin varmaankin heille (hoitohenkilökunnalle) kertoa mun oman elämäntarinan. Uskon että nykyinen hoitohenkilökunta on sen verran valistunutta että he niinku ymmärtävät tätä. Mä vaan haluaisin olla avoin heille ja hekin toivottavasti.”
Umma, Haluaisin pystyä kertomaan -video

1 MITÄ YKSI AMMATTILAINEN VOI TEHDÄ?

Omien mielikuvien ja ajatusten tarkastelu

Ensikohtaaminen on merkittävä hyvän asiakas- tai potilassuhteen muodostumiselle. Elekielesi kertoo enemmän kuin tuhat sanaa ja valitut sanat kertovat ajattelustasi. Sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöihin kuuluva asiakas voi jättää kertomatta hoidon tai palveluun ohjauksen kannalta merkittäviä asioita, jos hän kokee tilanteen turvattomaksi.

Moninaisuuden kohtaaminen lähtee omien sukupuolen ilmaisuun, sukupuoli-identiteettiin ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvien olettamusten, ennakkoluulojen ja ajatusten tarkastelusta. Mitä minulle tarkoittaa olla nainen tai mies? Minkälaisia mielikuvia sukupuolen moninaisuuden käsitteet minussa herättävät: transsukupuolinen, muunsukupuolinen,

transvestiitti, intersukupuolinen? Entä seksuaaliseen suuntautumiseen liittyen: homo, lesbo, hetero, bi?

Jos asiakkaan, hänen läheisensä tai kollegan homo- tai biseksuaalisuus, transidentiteetti tai intersukupuolisuus herättää hämmennystä, vastenmielisyyttä tai pelkoa, on syytä pohtia, miten tätä tunnetta voisi käsitellä. Voimakkaat reaktiot, ennakkoluulot ja asenteet heijastuvat myös asiakassuhteeseen.

Homofobia tarkoittaa esimerkiksi vastenmielisyyttä, pelkoa tai vihaa seksuaalivähemmistöihin kuuluvia kohtaan. Transfobia taas tarkoittaa vastenmielisyyttä tai pelkoa, joka voi johtaa syrjintään transihmisiä kohtaan. Usein taustalla on ennakkoluuloja, tiedonpuutetta ja

vahvat yhteiskunnalliset normit. Homo-, bi- ja transfobiaa voi hoitaa tutustumalla seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuteen, kuulemalla hlbtq-ihmisten omia tarinoita sekä kyseenalaistamalla omia asenteita ja ennakkoluuloja.

Ihminen voi vanhuudessa kaivata mahdolli-

suutta olla viimeinkin se kokonainen ihminen, jota hän on voinut pitää kaapissa vuosikymmenien ajan syrjinnän tai epäasiallisen kohtelun pelossa. Voi olla, että joku ehkä haluaa vihdoin kertoa identiteettiään koskevan salaisuuden työntekijälle, johon hän kokee luottavansa.

Minkälaisia mielikuvia sukupuolen moninaisuuden käsitteet minussa herättävät:

muunsukupuolinen

transsukupuolinen *transvestiitti*

intersukupuolinen

Entä seksuaaliseen suuntautumiseen liittyen:

homo *lesbo*

hetero *bi*

Perehdy aiheeseen ja vie tietoa työyhteisöön

Nämä kysymykset auttavat meitä havaitsemaan omat tiedontarpeemme:

Mitä tiedän sukupuoli-identiteetin, sukupuolen ilmaisun ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta?

- Ovatko sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyvä peruskäsitteet minulle tuttuja?
- Mitkä ovat sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ikäihmisten arkeen ja vanhuuteen liittyvät kysymykset ja palveluntarpeet?

Yhdenvertainen vanhuus -projektin kartoituksessa kävi ilmi, että kyselyyn vastanneista vanhustyön ammattilaisista 69 prosenttia sai sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyvää tietoa mediasta, kuten televisiosta tai internetistä. Heistä 75 prosenttia kertoi, ettei hoitoalan koulutuksessa oltu käsitelty transsukupuolisuutta, transvestisuutta, intersukupuolisuutta, muunsukupuolisuutta (transgenderiyttä), biseksuaalisuutta tai homoutta vanhuuden näkökulmasta (ks. Valtonen 2012). Keskustelun avaaminen kahvipöydässä on hyvä alku moninaisuuden huomioon ottamiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Setan, Transtukupisteen ja Yhdenvertainen vanhuus -projektin verkkosivuilla on monipuolista materiaalia, jota voit viedä työyhteisöön. Voit myös kertoa materiaalista lähijohtajalle, muille työtovereille tai koulusi opettajalle. Seta tarjoaa myös koulutusta ammattilaisille ja ammattiin opiskeleville.

Sanat ja avoimet kysymykset

Käyttämilläsi sanoilla on suuri merkitys. Pohdi miten tiedustelet asiakkaan lähi- ja perhesuhteista. Kysytkö aviomiehestä, vaimosta vai kumppanista? Avoimet kysymykset edistävät palvelunkäyttäjän itsemäärittelyä ja mahdollisuutta kertoa esimerkiksi elämänsä tärkeimmis-

tä henkilöistä. Voiko ikäihminen itse määritellä, ketä hänen perheeseensä kuuluu, vai määritteäänkö perhe vain biologisen tai juridisen sukulaisuuden kautta? Asiakkaan perhe voi muodostua ystäväistä tai entisistä kumppaneista, joiden kanssa on kuljettu vuosikymmenien mittainen matka. On hyvä muistaa, että sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ihmiset muodostavat moninaisen joukon yksilöllisine tarpeineen.

Voit kysyä esimerkiksi:

- Ketkä ovat teille tärkeitä henkilöitä?
- Ketkä muodostavat perheenne?
- Millainen perhe teillä on?

Kysy myös:

- Onko joitain asioita, joissa kaipaatte tukea tai luottamuksellista keskusteluseuraa?
- Oletteko kohdanneet elämänne aikana sellaisia vaikeita asioita, jotka yhä mietityttävät teitä, ja joissa ehkä kaipaatte tukea?

Henkilötunnus tai nimi ei aina kerro sitä, miten ihminen haluaa tulla kohdatuksi: naisena, miehenä tai jonain muuna. Asiakkaalta on myös hyvä tiedustella nimi, jolla hän haluaa tulla kutsutuksi tai esitellyksi muille. Palvelunkäyttäjiltä voi tiedustella sukupuolesta tai sukupuolen ilmaisuun liittyvistä tarpeista esimerkiksi tulohaastattelussa. Tämä antaa asiakkaalle ja hänen läheisilleen viestin siitä, että myös näistä asioista voi keskustella vaikka myöhemmin. Yksinkertaiselta tuntuvalla kysymyksellä voi rohkaista asiakasta kertomaan elämänkumppanistaan sekä sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun liittyvistä asioista.

Esimerkiksi:

- Miten kuvailisitte sukupuoltanne?
- Mitä sukupuolen ilmaisuun liittyviä asioita haluaisitte meidän ottavan huomioon?

Positiivisella ja aidolla tunnustuksella, kan-

nustuksella tai kehulla voit edistää asiakkaan itsemäärittelyä ja madaltaa kynnystä astua palveluiden piiriin. Voit tukea esimerkiksi transvestiittiä antamalla hänelle palautetta pukeutumisesta. Antamasi palaute on myös viesti ympäristölle, muille työntekijöille, palvelunkäyttäjälle tai heidän läheisilleen.

Kuuntele mitä käsitteitä tai ilmaisuja asiakkaasi käyttää puheessaan. Voit käyttää samoja ilmaisuja kuin asiakas. Osa käsitteistä voi olla jo tuttuja tai tulla tutuksi näistä vanhustyön tietokirjaston artikkeleista, mutta kaikkien ihmisten sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen

moninaisuutta ei voi peruskäsitteillä tyhjentävästi selittää. On tärkeää antaa ihmiselle itselleen tilaa määritellä itsensä tai jättää määrittelemättä. Voit aina kysyä, jos tunnet olosi epävarmaksi käsitteiden käytössä!

”Martalla on hieno solmio tänään!”

2 MITÄ TYÖYHTEISÖ VOI TEHDÄ?

Onko työyhteisössä valmius puhua esimerkiksi seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoleen liittyvistä asioista tai vaikka seksuaalisuudesta?

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ihmiset ovat aina olleet läsnä vanhustyössä, vaikkakin usein näkymättöminä. Historialliset olot, lainsäädäntö ja asenteet ovat

vaikuttaneet siihen, että moni on joutunut piilottamaan todellisen minänsä suojellakseen itseään. Näkymättömyydestä voi johtua ajatus, ettei tieto sukupuoli-identiteetin, sukupuolen ilmaisun ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta ole ajankohtaista tai tarpeellista vanhustyössä.

Ovatko Pekka ja Eino vain ystäviä vai onko takana vuosikymmenten yhteiselo? Katso Pekan ja Einon tarina Youtubessa!

Toimintaa ohjaavat arvot ja periaatteet

Hoitotyössä korostuvat ihmisarvosta johdetut eettiset periaatteet, kuten itsemääräämisoikeus, oikeudenmukaisuus, osallisuus, yksilöllisyys ja turvallisuus. Hoitotyön keskeinen ajatus on asiakaslähtöisyys. Itsemääräämisoikeudessa on kysymys asiakaslähtöisyyden perusulottuvuudesta. Itsemääräämisoikeutta voi tukea esimerkiksi juuri avoimin kysymyksiin ja sanoin, jotka mahdollistavat palvelunkäyttäjän vapauden itsemäärättelyyn.

Työyhteisön toimintaa ohjaavat periaatteet tulee tehdä näkyväksi sekä asiakkaille että henkilökunnalle. Toimintaa ohjaavista periaatteista voi kertoa asiakkaille ja läheisille esimerkiksi it-

senäistä selviytymistä ja avuntarvetta kartoitettaessa tai tulohaastattelua tehtäessä. Näihin asioihin voi aina palata myöhemmin.

Asian esille nostaminen voi auttaa asiakasta ottamaan puheeksi omia sukupuoleen tai seksuaaliseen suuntautumiseen liittyviä kysymyksiä tai asioita. Yhdenvertaisuuden toteutumista edistää myös henkilökunnan asiantuntemus sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta ja se, että henkilöstö tuntee lainsäädännön asettamat syrjimättömyys- ja yhdenvertaisuuden edistämismääräykset. Lähijohtaja on tässä ensiarvoisen tärkeässä asemassa, sillä hän johtaa työyhteisöä omalla esimerkillään.

*”Syrjinnälle nollatoleranssi. Koskien asukkaita ja työntekijöitä.”
Visioi vanhuutesi -kyselyyn vastannut henkilö (2012)*

Tunnistetaan tiedontarve ja perehdytään aiheeseen

Lähijohtaja on avainasemassa tiedontarpeen tunnistamisessa ja henkilökunnan ammattitaidon kehittämisessä. Hän voi hankkia tietoa tai tilata koulutusta sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta.

Moninaisuus- ja yhdenvertaisuuskysymyksiä tulee käsitellä perehdytyksessä tai kehittämissäpäivillä.

Perehdytysmateriaaliin voi liittää esimerkiksi Yhdenvertainen vanhuus -projektin sivustolla olevaa materiaalia. Aiheen käsittelyssä kannattaa hyödyntää myös Haluaisin pystyä kertomaan -videota sekä videon keskustelurunkoa tai vaikka Pekan ja Einon tarina -piirrosvideota. Kaikki työkalut kuuluvat Vanhustyön tietokirjaston tukimateriaaleihin.

Mahdollisuus käsitellä ajatuksia ja ennakkoluuloja

Työyhteisössä tulisi olla tilaa ilmaista omia hlbtiq-kysymyksiin liittyviä ajatuksia ja huolia. Oman hämmennyksen jakaminen työyhteisössä auttaa tarkastelemaan omia ajatuksia ja tekee kohtaamisista hlbtiq-asiakkaiden kanssa luontevampia.

3 YHDENVERTAISUUTTA EDISTÄVÄT HYVÄT KÄYTÄNNÖT JA TOIMENPITEET

Lähijohtajat voivat yhdessä työntekijöiden kanssa luoda hyviä toimintamalleja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Asioita on hyvä pohtia jo ennen ensimmäistä identiteetistään avointa hlbtqi-asiakasta. Kaikkien tiedossa olevat hyvät käytännöt ja yhteinen linja tuovat varmuutta työyhteisön toimintaan ja edistävät yhdenvertaisuuden toteutumista.

Toimintamallien käytöstä ja toimivuudesta on myös hyvä keskustella tietyn väliajoin. Palvelunkäyttäjiltä ja heidän omaisiltaan on hyvä pyytää nimitöntä palautetta siitä, miten he kokevat toiminnan ja miten sitä voidaan kehittää entistä asiakaslähtöisemmäksi. Alhaalla on muutama esimerkki yhdenvertaisuutta edistävästä asiasta.

Vuorovaikutukselliset keinot

Työyhteisössä voi pohtia yhdessä, miten esimerkiksi omaisten tai muiden asukkaiden kysymyksiin tai mahdolliseen hämmennykseen vastataan. Muiden palvelunkäyttäjien tai omaisten hämmennyksestä keskustellaan luontevasti oikeilla foorumeilla ja heille tarjotaan asiallista tietoa esimerkiksi transvestisuudesta yleisellä tasolla. Usein homo-, bi- tai transfobia johtuu väärästä tiedosta. Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuutta voi käsitellä esimerkiksi omaisten illassa. Yhdenvertainen vanhuus -pro-

jektiin Haluaisin pystyä kertomaan -video on tähän hyvä keino.

Esimerkiksi positiivinen vaatetukseen liittyvä kommentti tai sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta keskusteleminen luontevasti asiakkaan itsensä kanssa viestittää muille palvelujen käyttäjille, että asia on meille ok:

- Sinulla on kaunis mekko tänään.
- Meidän Simo tykkää käyttää solmioita ja se on hänelle tärkeää.

”Voisi pukeutua sellaiseen asuun ja saisi tukea pukeutumiselleen.”

Visioi vanhuutesi-kyselyyn vastannut henkilö (2012)

Moninaisuus näkyväksi viestinnän keinoin

Kun työyhteisössä on luotu yhdenvertaisuutta edistäviä toimintamalleja ja moninaisuus on tullut osaksi asiantuntijuutta, on hyvä miettiä sitä, miten tämä tehdään näkyväksi palvelunkäyttäjille ja heidän läheisilleen.

Yksinkertainen keino on käyttää esitteissä ja muissa materiaaleissa esimerkiksi samaa sukupuolta olevia pareja tai transihmisiä. Kuvia voi tiedustella Setalta ja Transtukipisteeltä. Moninaisuutta tukevia kuvia on tarjolla myös suurimmassa kaupallisissa kuvapankeissa.

Lomakkeet ja kaavakkeet

Lomakkeisiin voidaan lisätä avoimia kysymyksiä, jolloin asiakkaan itsemäärittelylle jää tilaa. Palvelunkäyttäjä voi itse määrittellä esimerkiksi sen, keitä hänen perheeseensä kuuluu tai ketkä ovat hänen luotettuja ihmisiään sen sijaan, että tiedustellaan siviilisäätystä, lapsia, lapsenlapsia tai sukulaisuussuhdetta. Lomakkeissa on yleensä mahdollisuus valita vain joko mies tai nainen. Tähän voi lisätä sanan muu. Jos lomakkeissa tiedustellaan siviilisäätystä, tulee vaihtoehtona olla myös rekisteröity parisuhde samassa kohdassa kuin avioliitto.

SUKUPUOLI:

mies

nainen

muu _____

Siviilisäätty:

avioliitto / rekisteröity parisuhde

WC-tilat ja huoneet

Transihminen tulee kohdata juuri siinä sukupuollessa, jonka hän kokee omakseen ja henkilön toivetta yksityisyydestä tulee kunnioittaa. Joissakin paikoissa, kuten sairaaloissa tai terveyskeskusten vuodeosastoilla, huoneet on jaettu naisten ja miesten huoneisiin. Esimerkiksi muunsukupuolinen henkilö voi kokea sukupuolitetut huoneet ahdis-

taviksi ja turvattomiksi. Asiasta voi keskustella hänen kanssaan. Yhdenvertaisuudesta viestii myös se, ettei kaikkia wc- ja pesutiloja olisi sukupuolitettu. Transihmisen tulee olla mahdollista käyttää sen sukupuolen wc-tilaa, jonka hän kokee omakseen, tai sitten erillistä, sukupuolitamatonta wc:tä.

Mitkä olisivat mielestänne seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien yhdenvertaisuutta tukevia hyviä käytäntöjä vanhuspalveluissa?

"Harrastetoiminnan tukeminen, esimerkiksi naisten osallistuminen maskuliiniseksi koettuihin harrastuksiin."

Visioi vanhuutesi -kyselyyn vastannut henkilö (2012)

"Sukupuolineutraali kohtelu. Mahdollisuus pitää oma sukupuoli-identiteetti."

Visioi vanhuutesi -kyselyyn vastannut henkilö (2012)

Ilmoitustaulut ja yleiset tilat

Ilmoitustauluille voi laittaa sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöjen omien järjestöjen ilmoituksia paikallisesta toiminnasta tai vertaistukipalveluista. Päiväkeskuksen tai palvelutalon hyllyyn voi laittaa hlbtq-aihetta käsittelevän kirjan tai haastat-

telutilan seinälle pienen sateenkaarilipun. Nämä eivät ole viestejä pelkästään palvelunkäyttäjille ja omaisille, vaan myös työntekijöille itselleen. Vanhustyön kentällä on myös aina ollut sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvia työntekijöitä.

Harrastus- ja viriketoiminta

Harrastus ja viriketoiminnassa tulee ottaa huomioon sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus. Toimintaa on hyvä tarjota kaikille luopuen erilaisista normeista ja olettamuksista. Voi-

daan tiedustella yleisesti, ketkä haluavat leipoa, omella tai juhlistaa omaa naiseuttaan laittautumalla tai muulla tavalla. Voi olla, etteivät kaikki naiset välttämättä halua lakata kynsiään tai laittaa hiuksiaan.

Yhteistyö vähemmistöjen järjestöjen kanssa

Yhteistyö mahdollistaa ajantasaisen tiedon välittämisen järjestöistä kentälle ja toisin päin. Sen jäsenjärjestöt toimivat mielellään yhteistyössä myös vanhustyön kentän toimijoiden kanssa.

Esimerkiksi rekrytointi-ilmoituksia voi tarjota välitettäväksi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen Facebook- ja verkkosivuille.

Yhteenveto

- Moninaisuuden huomioon ottaminen kuuluu jokaisen vanhustyöntekijän ammattitaitoon. Moninaisuuden näkökulmaa voidaan tuoda esiin niin puheissa, lomakkeissa kuin tiloissakin.
- Peruskäsitteiden hallinta auttaa ammattilaista, asiakasta tai hänen läheisiään keskustelemaan ymmärrettävästi asioista, tarpeista ja toiveista, mutta asiakkaalle on myös annettava tilaa määrittellä itse itsensä omin sanoin.
- Moninaisuuden kohtaamiseen ja hlbtq-asiakkaiden tukemiseen kannattaa valmistautua, vaikkei palvelujen piirissä olisikaan vielä kohdannut sukupuoli-identiteetistään, sukupuolen ilmaisustaan tai seksuaalisesta suuntautumisestaan avoimesti kertovia hlbtq-ikäihmisiä.

LÄHTEET

Irni, S. & Wickman, J. 2013. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, vanheneminen ja palveluntarpeet. Helsinki: Seta. Seta-julkaisuja 20. 3. korjattu painos.

Jalava, J. 2013. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen toiveet ja tarpeet yhdenvertaiseen vanhuuteen. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Vanhustyön koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Mettälä, M. & Eerola, M. 2013. Moninaisuus mielessä! Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden kohtaaminen sosiaalialan työssä. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Suffolk Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Network 2012. Providing Quality Care to Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Clients with Dementia in Suffolk: A Guide for Practicioners. Saatavilla pdf-muodossa: <http://www.lgbtagingcenter.org/resources/pdfs/providingLGBTclientcare.pdf>. Haettu 20.8.2014

Valtonen, S. 2012. Yhdenvertainen vanhuus -projekti. Raportti vanhustyöntekijöille suunnatun kyselyn tuloksista.

Artikkelin sisältö pohjautuu myös Helsingissä ja Tampereella pidettyihin aivoriihikeskusteluihin vuosien 2012–2013 aikana. Aivoriihiin ovat osallistuneet sukupuoli- ja/tai seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ja aiheesta kiinnostuneet henkilöt.

Sisällön tuottamisessa on hyödynnetty myös sosiaali- ja terveysalan ja vanhustyön ammattilaisille sekä alan opiskelijoille pidettyjä koulutuksia sekä koulutuspalautteita.

Erilaisia keinoja kohdata moninaisuutta ja tehdä sitä näkyväksi on kerätty myös Transtukipsteen työntekijöiden, sosiaalipsykologi Eepu Autereen ja johtavan sosiaalityöntekijän Maarit Huuskan videoidusta asiantuntijarefleksioon perustuvasta haastattelusta. Kuvauksen ja videon toteuttivat Metropolian Innovaatioprojektioipintojen opiskelijat keväällä 2013.

**Yhdenvertainen vanhuus -projektin
vanhustyön tietokirjasto 2014
© Seta ry**

**Artikkeli on vapaasti hyödynnettävissä
vanhuspalveluiden kehittämisessä**

Kannen kuva Martu Väisänen